כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ויגש ■ ו' טבת ה'תשע"ז ■ 04.01.2017 ■ גליון מס' 409

תפוצה לכל קהילות ישראל

את הדירה שלך הרחבת ומה עם בית הכנסת?

הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א כותב על בניית בתי כנסת והרחבתם ■ מי צריך לממן הבנייה? האם רצוי לפרסם את שמות התורמים? מדוע אין מקפידים לבנות בתי כנסת גבוהים?

הגמרא (ברכות ח, א) מספרת שכאשר שמע רבי יוחנן שישנם יהודים בבבל שמגיעים לזקנה מופלגת, התפלא מאד ושאל: הרי נאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה", היינו שבארץ ישראל, ירבו ימיכם ולא בחוץ לארץ. אם כן, כיצד זכו אותם ישישים לאריכות ימים. כיוון שאמרו לו שאותם זקנים משכימים לבית הכנסת בבוקר, ומאחרים לצאת מבית הכנסת בערב, אמר רבי יוחנן שזהו מה שהועיל להם שיאריכו ימים. נמצא אם כן שקדושת בית הכנסת היא מעין קדושת ארץ ישראל. ועל כן אמרו חז"ל שבעת הגאולה, עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שייקבעו בארץ ישראל, ששם הוא מקומם הטבעי (מגילה כט, א). וכיוון שבית הכנסת הוא מקום קדוש, שבו מתגלה האמונה בה', כל היושב בבית הכנסת בכובד ראש, מקיים מצווה, ועל אחת כמה וכמה כשהוא מתפלל ולומד בבית הכנסת שיש בידו מצווה (שו"ע קנא, א, עפ"י מגילה כח, ב).

חז"ל סיפרו על אישה אחת שהזקינה מאוד, עד שקצה בחייה. באה לפני רבי יוסי בן חלפתא ואמרה לו: "רבי, זקנתי יותר מידי, ומעכשיו חיים של ניוול הם, שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה, ואני מבקשת להיפטר מן העולם". אמר לה: "במה הארכת כל כך ימים?" השיבה הזקנה: "רגילה אני, שאפילו כשיש לי דבר חביב, אני מניחה אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. אמר לה רבי יוסי: "מנעי עצמך מבית הכנסת שלושה ימים זה אחר זה". הלכה ועשתה כך, וביום השלישי חלתה ומתה. לכך אמר שלמה (משלי ח, לד-לה) "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי, כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'" (ילקו"ש תת"ק).

הזדמנות פז לבנות בית המקדש!!

הזוהר הקדוש בפרשת נשא כותב: "ועשו לי מקדש- כל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי", כל בית כנסת בעולם נקרא בשם מקדש. ישנם מהפוסקים שסברו שחלק ממצוות "ועשו לי מקדש" היא מצוה לבנות בית כנסת, כאשר פוסקים אחרים סבורים שאין חיוב מהתורה לבנות בית כנסת.

הרמב"ם כותב ש"כל מקום שיש בו עשרה מישראל, צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפילה בכל עת תפילה, ומקום זה נקרא בית הכנסת".

הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (או"ח קנ, א, חו"מ קסג, א) שבני העיר יכולים לכפות זה את זה לבנות יחדיו בית כנסת. כאשר אין בכוח הקהל לבנות יחדיו בית כנסת, כתבו המשנה ברורה והכף החיים (שם) שמחויבים הם לשכור לעצמם מקום לתפילה או לפחות שאחד מהם יתנדב שיתפללו אצלו בבית במנין, והוא יהיה מזכה הרבים וזכות הרבים תלויה בו. הרמ"א כותב שגם מיעוט מהתושבים בעיר יכולים לכפות את הרוב לבנות בית כנסת ובשו"ת מהר"י אסאד (או"ח ל"ג) מספר על קהילה, שחלק ממנה רצו לבנות בית קברות יהודי וחלקו השני של הקהילה רצו לבנות בית כנסת, והוא פוסק להלכה שבודאי שבניית בית כנסת עדיפה על הקמת בית קברות. אפשר מצד ההלכה גם לכפות את בני העיר לבנות להם בית מדרש ללימוד תורה, כאשר אי אפשר ללמוד בבית הכנסת (ביאור הלכה סימן ק"נ).

ואז מרימים האנשים גבה ואומרים: וכי אנחנו מתגוררים בישוב או כפר נידח, שאין בו שום בית כנסת ובית מדרש? הלא העיר שלנו גדושה היא בעשרות בתי כנסיות ומדרשות, ומה הענין לבנות ולהרחיב

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

יהודה ויוסף
כשביקש יצחק אבינו לירד למצרים נתגלה אליו הקב"ה ואמר לו: "אל תרד מצרימה, שכון בארץ אשר אומר אליך", באמירה "שכון בארץ"...
המשך בעמי 5

שוויית חורף
השם שלי הוא 'יוסף חיים' ואני מסופק אם אני צריך לומר שני פסוקים כי יש לי שני שמות או רק פסוק אחד?...
המשך בעמי 5

סיפור לשבת
והארי נכנע לפניו
המעשה ארע בימי הסולטאן עבד אל מג'יד מלך טורקיה. רבי אברהם גלאנטי זצ"ל, שהיה מגדולי הדור והמקובלים בזמן האר"י...
המשך בעמי 7

שביבים
■ נכסי ארץ ישראל
■ "ויאמר יוסף... אני יוסף"
■ "וייפול על צווארי בנימין אחיו ויבך"
■ "והיה כראותו כי אין הנער ומת"
המשך בעמי 8

עוד ועוד בתי כנסיות ומדרשות?- נכון, הערוך השולחן (סימן ק"נ) שכאשר יש כבר בית כנסת בעיר, לא כופים את הציבור לבנות עוד בית כנסת, ואפילו כשבית הכנסת כבר צר מלהכיל את כולם, יכול כל אחד מהם לטעון שמבחינתו בית הכנסת הוא בסדר גמור ואינו צר מבחינתו. אך המגן אברהם (סוף סימן קנ"ד) כתב בשם הריב"ש, שמי שמעכב מלבנות בית כנסת, אפילו כשיש כבר בתי כנסיות אחרים בעיר, הרי הוא בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה. ומי רוצה למנוע את הציבור מלקיים מצוה כה יקרה?!

הבריות אומרות: די לנו בבית הכנסת הקטן שלנו, שנמצא בקארוון. מה רע לנו בקארוון? והתשובה היא: את הדירה שלכם הרחבתם, עברתם מדירה בת שלשה חדרים לדירה בת ארבעה וחמשה חדרים יפים ומרווחים. אתם אינכם גרים בקארוון. אבל את ביתו של הקב"ה, מקום מקדש מעט, אתם משאירים בקארוון?? יש לנו כסף לכל כך הרבה דברים אישיים. אבל בבניית בית כנסת והרחבתו, מקום משכן ה', אנו מחשבים חשבונות?? וכך אמר דוד המלך: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹקִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה"?.

רבנו החפץ חיים זי"ע כתב מכתב נרגש על גודל הזכות לבנות ולהרחיב בתי כנסיות, בו הוא מצטט את דברי הפוסקים שמדבריהם נראה שבניית בית כנסת קודמת לרוב ענייני הצדקה. החפץ חיים מדרבן את הציבור לתרום בכל כוחו לבניית בתי כנסיות וכותב שהרי אם הקב"ה היה מבקש ממך לתרום להקמת בית המקדש, וכי לא היית תורם מיד סכום גדול? הרי שבודאי היית תורם!! והנה כתוב בחז"ל ובזוהר הקדוש שבניית בית כנסת היא קיום מצוות עשה של "ועשו לי מקדש"!!!

כפי שכופים את הציבור לבנות להם בית כנסת ובית מדרש, כך נפסק בהלכה (שו"ע שם) שכופים את הציבור לקנות ספרי תורה ונ"ך כדי לקרוא בהם, וגם שאר ספרים כדי ללמוד בהם. המגן אברהם כתב שבזמנינו כופים גם את הציבור לרכוש גמרות לבית הכנסת והערוך השולחן כתב שכופים את הציבור בימינו לקנות ספרי תנ"ך עם פירוש רש"י, משניות וש"ס, טורים ספרי רמב"ם ושולחן ערוך, כדי שמי שירצה יוכל לשבת וללמוד בהם בנחת בבית הכנסת. הגר"י בלוי זצ"ל בספרו צדקה ומשפט (פי"א) כותב שכפי הנראה, בימינו צריך לרכוש לבתי הכנסת גם ספרי פוסקים אחרונים, בפרט ספרי הלכה, וגם ספרי דרוש ואגדה להמון העם. (כנראה שבימינו צריך גם לכפות את הציבור שבבתי הכנסיות יהיו כמה שסי"ם מבוארים בפירושי שוטנשטיין, "מתיבתא" או "עוז והדר"...).

הוראות לבניית בית הכנסת

הפוסקים כתבו שישנה מצוה לפאר את בית הכנסת ולהדר שייראה יפה ומהודר. ואולם כתב בשו"ת תשורת שי (סימן ג') שאי אפשר להכריח ולכפות את הקהל להרבות נוי והדר בבית הכנסת ולחייבם לשלם על כך מכספם, אם הם אינם רוצים בכך.

הנודע ביהודה כותב שלמרות שבפוסקים לא מוזכר כיצד אמורים לבנות את בית הכנסת ובאיזה תבנית, ומצד הדין יכולים לבנות ולהרחיב את בתי הכנסת באיזה צורה וארכיטקטורה שרוצים, אך "אם ברצונם להידמות לבתים או להיכלי שרים, קורא אני עליהם "וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות", ולכן אין לשנות מנהגים ישנים". כאשר בנו בית כנסת בצורה של כנסיות הנוצרים, כתבו הפוסקים שאף שלכתחילה לא ראוי לעשות כך, אך אם בנו בסופו של דבר את בית הכנסת בצורה שכזאת, אין איסור להתפלל שם.

חז"ל אמרו שאין פותחים פתח בית הכנסת אלא בצד מזרח, כפי שמצינו בהיכל בית המקדש שפתחו היה פתוח לצד מזרח, שנאמר: "והחונים לפני המשכן קדמה". ודוקא כשמתפללים לצד מערב, היינו אלה שהם במזרחה של ארץ ישראל, אבל כשמתפללים לצד מזרח, עושים את הפתח במערב, כי הפתח צריך להיות כנגד הצד שמתפללים בו. ולדעת החתם סופר, לפי חלק מהראשונים, תמיד הפתח צריך להיות במזרח, כמו בבית המקדש ובמשכן.

הגמרא במסכת ברכות קובעת שצריך שיהיו חלונות בבית הכנסת, שכן אמרו: שנאמר בפסוק בספר דניאל "וכוין פתיחן לה בעלייתה נגד ירושלם", כדי שיכוין לבו כשהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע, או שיהיו החלונות נגד ירושלים כדי שיתפלל כנגדם, שמתפללים לצד ירושלים, ולטעמים אלה צריכים החלונות להיות דוקא כנגד הצד שמתפללים, או שעל ידי ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי, ולטעם זה אין לחוש האם החלונות פתוחים לרוח אחרת, כיון שעל כל פנים יש כאן אור.

הזוהר הקדוש, כמובא בבית יוסף ובשולחן ערוך, כותב שטוב שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות, ונאמר בזוהרהקדוש שכל בית הכנסת שאין שם חלונות, איננו מקום הראוי לתפלה. והרמב"ם בתשובותיו כתב שכל דין זה שצריך להתפלל במקום שיש בו חלונות לא נאמר אלא כשמתפלל שלא בבית הכנסת, אבל בבית הכנסת אין צריך חלונות.

מדוע כל בתי הכנסיות אינם גבוהים?

נפסק להלכה שכשבונים בית הכנסת, צריך לבנותו בגובהה של עיר, כפי שנאמר בפסוק "בראש המיות תקרא", וכדרך שבית המקדש נבנה בגובה של הר. מגביהים את בית הכנסת עד שיהא גבוה מכל בתי העיר, שנאמר: "לרומם את בית אלוקינו". חז"ל כתבו על כך דבר ממש חמור, שכל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת, לבסוף עיר זו נחרבת, שנאמר: "לרומם וגו' ולהעמיד את חורבותיו ולתת לנו גדר ביהודה", שעל ידי כן זכינו לתת לנו גדר ביהודה.

לדעת רבנו תם, טעם הדבר לפי שיש בזיון לבית הכנסת כשמשתמשים במקום שהוא למעלה מבית הכנסת, ולפיכך אין הדברים אמורים אלא בבתים שמשתמשים בהם, אבל בנינים העשויים לנוי ומגדלים שאין משתמשים בהם וכן בגגות משופעים שאינם ראויים לשימוש, ואין העלייה שתחת הגג גבוהה מבית הכנסת, מותר לבנותם גבוהים יותר מבית הכנסת. ואולם לדעת הערוך, אסור ששום בנין בעיר יהיה גבוה יותר מבתי הכנסת שבעיר, אפילו שבמגדלים שאינם עשויים לשימוש, אסור, שהטעם הוא משום כבודו של בית הכנסת שיהיה גבוה יותר מכל הבנינים שבעיר. ולדעת המאירי, מותר להגביה יותר מבית הכנסת בניני מגורים, שנועדו למגורים, וחז"ל לא אמרו אלא כשסיבת הגבהתם היא דרך כבוד ושררה. מי שהגביה את ביתו יותר מבית הכנסת, יש אומרים שכופים אותו להנמיך את ביתו, ויש אומרים שאין כופים אותו להנמיך את ביתו אלא מגביהים קצת את בית הכנסת, אפילו בקרן אחת.

אם כך, נשאל: מדוע בימינו ישנם אלפי בתי כנסיות שאינם גבוהים מבנייני העיר?

שאלתי שאלה זו לפני שנים את מורי ורבי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והוא השיב במכתב: "אומרים שפוניבז' וסלבודקא מצילים את העיר". במוצ"ש האחרון שאלתי שוב את הגר"ח שליט"א לפשר הדבר והוא הסביר שמספיק שבית כנסת אחד גבוה מעל כל בתי העיר, ואין צורך שכל בתי הכנסיות בעיר יהיו גם כן גבוהים יותר מיתר הבניינים. האם באזור שלנו ישנו בית כנסת כזה?

הריסה לצורך בנייה

באחד מבתי הכנסת המרכזיים בעירנו אלעד נתקלו לאחרונה בבעיה חמורה. מצד אחד, בית הכנסת אינו מכיל כעת את כל המתפללים הרבים הבאים בשעריו, ומצד שני, אסור להרוס בית כנסת קיים, כדי לבנות בית כנסת גדול ומרווח יותר במקומו. בבית כנסת זה שוקדים בימים אלו עם אדריכלים, כדי לנסות ולהקים עמודים מסביב למבנה בית הכנסת הקיים, ולבנות קומה נוספת מעליו. פתרון זה נעשה גם בבית הכנסת "איצקוביץ" ברחוב הרב שך בבני ברק. שם המשיכו אלפי יהודים להתפלל במבנה הקיים, כשהפועלים בנו מתחת לאדמה וגם בקומות מעליהם, עוד חדרי תפילה מרווחים ומהודרים.

הריסתו של בית כנסת פעיל אסורה אלא לשם בניית בית כנסת אחר בתנאים מסוימים. הגמרא (בבא בתרא ג, ב) דנה האם מותר לסתור את בית הכנסת, כדי לבנות בית כנסת אחר במקומו. רב חסדא קובע כי לא ניתן להרוס בית כנסת עד שיבנה בית כנסת אחר במקומו. הדעות בגמרא חלוקות בשאלה מדוע. יש שאומרים משום "פשיעותא", מחשש שמא לא תושלם בנייתו של בית הכנסת החדש וכך תישאר הקהילה ללא בית כנסת, או משום "צלויי", היינו העובדה שבמהלך הבנייה לא יהיה מקום תפילה. כאשר יש מקום תפילה חלופי נותר החשש הראשון, "פשיעותא". בהמשך הגמרא קובע רב אשי כי הריסת בית הכנסת אסורה גם כאשר חומרי הבנייה מונחים מוכנים לבניית הבניין החדש, שכן יש חשש שימכרו את חומרי הבנייה לשם פדיון שבויים. לבסוף מסייגת הגמרא מקרה בו יש בבית הכנסת סדקים העלולים לגרום להתמוטטותו, ואז מותר להרוס ולבנות חדש במקומו. מסקנה נוספת עולה מדיון נוסף בסוגיה זו, בעקבות הריסתו של בית המקדש בידי הורדוס לשם בניית בניין המקדש חדש ויפה יותר. לפי חלק מהדעות כאשר המלך הורס בית כנסת לשם בניית בית כנסת אחר, מותר הדבר, כי התחייבות של המלך היא התחייבות רבת תוקף ואין חשש שהמלך יחזור בו.

נדבת הגביר החשוב שליט"א וזוגתו אשת החיל

כולנו מכירים את שלטי ההנצחות לתורמים, על קירות בתי הכנסת, על הפרוכת, עמוד התפילה, ארונות הספרים ובעצם כמעט על כל חפץ שנתרם לבית הכנסת. האם מדובר בתופעה ברוכה או פסולה?

מצינו בתורה, בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים, מקורות לכתוב ולפרסם את עושי מצוה. הרמב"ן מפרש שה"תנופה" שהניפו את הזהב שהובא למשכן נועדה "כדי להראותו, לשבח המביא על נדבתו". הנצי"ב מוולוז'ין מביא בספרו העמק שאלה את דברי הנביא זכריה (ו, ד) "והעטרת תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה'", ופירוש הרד"ק שהעטרות נועדו לזכרון, שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים "כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהם". בספר נחמיה, ברוב פרק ג', מוזכר מי בנה את חורבות ירושלים והגמרא במסכת בבא בתרא מספרת על יוסי בן יועזר שהקדיש "עליתא דדינרי" להקדש, והגזברים "עמדו וכתבו" זאת, ופירש הריטב"א "שהיו כותבים ספר מן ההקדשות כדי שיהיה זכר למקדישים, כי ראוי להזכיר לדורות מעשים טובים שעושים בני אדם, כדאיתא במדרש, וישמע ראובן ויצילהו מידם".

גם במשנה במסכת יומא הוזכרו הכלים המיוחדים שעשו מונבז המלך ואמו הלני המלכה לבית המקדש, וכן הדלתות שהביא ניקנור לבית המקדש "והיו מזכירים אותו לשבח", ועל כולם נאמר "זכר צדיקים לברכה". במסכת ערכין מבואר שיש רשות לציבור לשנות ייעוד של מנורה או נר שנתרמו לבית הכנסת, והדבר תלוי אם "נשתקע שמו של הבעלים עליה", ומשמע שהיו כותבים את שם הנודבים על הכלים שנתרמו לבית הכנסת. גם בתלמוד הירושלמי במסכת מגילה נאמר ש"העושה נר ומנורה לבית הכנסת, עד שלא נשתכח שם הבעלים מהן [ופירש הקרבן עדה: "שאומרים עדיין זו היא נדבתו של פלוני"], אין רשאי לשנותם למקום אחר, רב חייה בשם ר' יוחנן אם היה שם הבעלים חקוק עליהן, כמו שלא נשתכח שם הבעלים מהן".

לאור דברי הגמרא בבבא בתרא השיב הרשב"א לשואליו שאין הציבור רשאי לעכב בידי נדיב המבקש להזכיר את שמו על פתח היכל בית הכנסת על מה שהקדיש "לא מדין ולא מן הראוי", מכמה סיבות: "כי המקדיש והבונה משלו לשמים מי מעכב על ידו מלהזכיר שמו בשלו?! ובהקדשו אין אדם מעכב בשל חברו ובנכסיו על חברו. ועוד, שבכמה מקומות בקהילות הקדש שנוהגין כן. גם במקומנו הוא כתוב בכותל ההיכל. וזו מידת חכמים היא ומידת וותיקין, כדי ליתן שכר לעשות מצוה. ומידת התורה הוא, שהיא כותבת ומפרסמת עושה מצוה, ואם התורה עשתה כן צריכים אנו להלך אחר מידותיה של תורה, שהן דרכי נועם".

הרשב"א מביא מקורות נוספים לדבריו ממדרשי חז"ל, וסיים: "מכאן אתה למד שהיו נוהגים לכתוב כן שמות המקדישים לשמים, להיות להם לזיכרון טוב על מצוות ולפתוח דלת לעושה מצות". ומסיום דבריו למדנו שיש טעם לשבח בפרסום עושי מצוה כי על ידי זה "נפתח פתח לעושה מצוות", דהיינו מעשה התרומה עשוי לעורר גם לאחרים לתרום.

הרמ"א (יו"ד רמט, יג) הביא להלכה את דברי הרשב"א: "המקדיש דבר לצדקה, מותר שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן".

מדוע ראוי לפרסם עושי מצוה, והרי "מה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט והצנע לכת עם אלקיך" (מיכה ו, ח), ובפרט שהרמ"א עצמו כתב בראשית אותו סעיף ש"לא יתפאר האדם בצדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישים אותו עליה". אם כן, מה הענין לפרסם את שמות התורמים? האם ראוי להצניע או לפרסם עשיית מצוות ומעשים טובים?

הנצי"ב בספרו העמק שאלה מסביר שהאיסור הוא "בהתפארות" והיינו בדרך של גאווה ולא בצניעות, כדבריו: "להתפאר בקול גדול, אין זה מתקבל וגם הוא מגונה", אבל "לעשות ברבים ולכוון שידעו בזה ולשבחו, מותר".

מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בשו"ת תשובות והנהגות) מחלק "בין נותן כסף לצדקה, שבזה אין לו להתפאר, שאין זה טובת העניים לפרסם שנתן נתינה חשובה גדולה, ואם זה רק לטובת עצמו אסור. אבל כשמתנדב לבית הכנסת או לישיבה וכדומה, ראוי לפרסם שמו שרבים יעשו כמוהו, וזהו מחובת הציבור אפילו אין לו ענין בכך, ומכל מקום רשאי לדרוש שיכתבו שמו, שמידת התורה לפרסם עושי מצוה". הדברי מלכיאל כותב ש"שמצוה המונחת בקרן זוית ואין דורש לה, מצוה לעשותה בפרהסיא". ועוד הביא בספר מאיר עוז (לידידי הרה"ג רבי מאיר ערבה שליט"א) בשם החתם סופר שבצדקה גם מי שמתפאר משובח.

בדברי הרשב"א נתבאר הטעם "להיות להם לזיכרון טוב על מצוות ולפתוח דלת לעושה מצות", והיינו שמעשה התרומה עשוי לעורר גם לאחרים לתרום. אולם הט"ז כתב "שהטעם [שראוי לנדיב לציין

את שמו על התרומה] דנפקא מינה מזה שאז לא יוכלו הציבור לשנות אותו הדבר למידי אחריני". והנפקא מינא בין טעמי הרשב"א והט"ז הם שלפי הט"ז נמצא שאם הציבור רוצים שלא יהיו חייבים לא לשנות את התרומה בעתיד, אינם חייבים לכתוב את שם הנדיב. ועוד כתב הנקודות הכסף, שלפי הרשב"א משמע שיכול התורם לרשום את שמו גם אחרי התרומה.

רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (והמובא במשנ"ב) כתב: "אחד היה בונה בית כנסת יפה ורצו הקהל להשתתף עמו במעות, ולא רצה, כדי שיהיה לו ולזרעו לזכר ולשם, וכלה זרעו". ובפסקי תשובות ביאר שאין סתירה בין הספר חסידים לפסק הרמ"א בשם הרשב"א שיכולים להתנדב לבית הכנסת, כי בספר חסידים מדובר שהציבור רצו בעצמם להשתתף בתרומה, אך התורם לא נתן להם אפשרות, והרשב"א דיבר כשאין התנגדות מהציבור שהיחיד יתרום לבדו.

ואמנם בשו"ת צמח צדק (לרבי מנחם מנדל קרוכמאל, תלמיד הב"ח) ביאר בהרחבה מתי מותר לציבור למחות שלא יכתבו את שמות התורמים, ופירט שלשה תנאים בדבר: [א] כאשר חוששים שאין היחיד מכוון למסור החפץ לציבור, היות והוא מקפיד לכתוב את שמו, וללא ההנצחה אינו מסכים לתרום. [ב] בדבר שהוא יחיד בבית הכנסת, וגם הציבור רוצה להיות שותף בו. [ג] כשכתיבת שמו על הכלי מפריעה לכוונת התפילה [וע"ש בדבריו שכיום שרגילים לצייר צורות בבית הכנסת, וכן במחזורי התפילות, אין בזה היסח הדעת מהתפילה "אבל כשיחתום היחיד שמו תחת צורת המנורה [שנדב לבית הכנסת] נראה להו דבר חדש ויסיחו דעתם מן התפילה"].

האם כותבים את שמות הנדיבים על גוף ההקדש או רק על שלט סמוך או על חפץ ההקדש? מדברי הירושלמי משמע שכותבים את השם אפילו על הכלי עצמו, אך השבט הלוי כתב שלא נזכר בחז"ל שכותבים על כלי הקודש ממש, וכתב מעצמו שאם בא לכתוב על הכלי קודש "יהיה בצניעות". ועוד כתב מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל שלא לכתוב את שם התורמים על ארון הקודש באופן בולט שיראה כאילו שם הנדיב הוא חלק מכלי הקודש. ובאגרות משה כתב שגם כשקובעים את שמות התורמים על לוח במקום מפורסם, הרי זה נחשב "שלא נשתקע שם" התורם, ולא צריך לרשום את שמותם דווקא על הכלי שתרמו.

למי יש זכות לכתוב את שמו - לעושה המצוה בגופו או בממונו, או גם למי שטרח במצווה, אסף כסף מאחרים, או שכר פועלים לביצוע העבודה?-- בפתחי תשובה ובמשנה ברורה הביאו את דברי האמונת שמואל, שכותב שרק מי שנדב מכספו, כותבים את שמו, ולא את שמות הגבאים ששכרו את הפועלים בממון הצדקה. ובמשנת יוסף ביאר "שבמניעת חקיקת שם הגבאי, אין נעילת דלת בפני העסקנים, כי כל גבאי חייב לעשות כל שביכולתו לטובת בית הכנסת, אפילו בטרחה, כי לכך נבחר". אמנם מסיים המשנת יוסף: "אבל בטרח הרבה בגופו, מזכירים אותו לשבח, שזו פתיחת דלת למשתדלים בכל כוחם" [וע"ש במה שכתב לענין גבאי שהשתדל לקבל מקום תפילה מהעירייה והנציח את שם אחיו שנפטר על המקום, וכעת רצו לבנות בית כנסת אחר ולהחליף את ההנצחה של בית הכנסת].

בספר פסקי תשובות כתב בשם אחרונים שיש להימנע מלכתוב שמות נדיבים בכתב לועזי, ובפרט על פרוכת ארון הקודש והס"ת.

מעשים בכל יום בבתי הכנסת שמחליפים ריהוט או כלי קודש שהתבלו בכלים חדשים, או בבתי כנסת וישיבות שמרחיבים ומשפצים את בית הכנסת, ולעיתים אף הורסים את הישן ובונים חדש. מטבע הדברים, הנדיבים ה"חדשים" מעוניינים להנציח את שמם, ונשאלת השאלה, האם צריך וראוי להשאיר בכלים או במבנים החדשים זכר להנצחות התורמים הקודמים. האגרות משה, שבט הלוי והמשנת יוסף דנו בנושא זה על פי פסק השו"ע בנידון שינוי יעוד התרומה. והאגרות משה כתב שצריך לבקש מהתורם הראשון שישתתף "ואם הוא כלי גדול, כגון ארון קודש וכדומה והראשון לא רוצה, יהיו שניהם שותפים בדבר". ובשבט הלוי כתב שבכל ענייני נדרי צדקה "הולכים אחר אומדן- הדעת, ואומדנא דמוכח הוא מצד ההנהלה שלא נתנו זכות לראשון לעולם, אלא רק על המקום הראשון כל זמן שהוא קיים, וגם הנודר בוודאי דעתו היתה כן, אלא שמן הדין והיושר להעביר הזכרת זכותו מבנין הישן לבנין החדש, באופן שלא יפריע לבניית המקום החדש ע"י הנודרים החדשים".

תרומה מהגוי האמריקאי ומחלל השבת

ידוע הסיפור על גוי מארה"ב ששלח לרב מפוניבז' זצ"ל צ'ק על סכום גבוה. הגרי"ש כהנמן זצ"ל לא רצה להשתמש בכספי תרומות של גויים לתועלתם הרוחנית של בני הישיבה ולכן קנה בכל כספי התרומה כמויות גדולות של נייר טואלט, שישמשו את בני הישיבה למשך תקופה ארוכה...

להלכה (שו"ע יו"ד רנט, ד' ורמ"א רנד, ב') מותר לקבל נדבות מגויים כדי לבנות בתי כנסיות (וראו צדקה ומשפט פי"א הערה ח'). בשו"ת תשובת ש"י (ח"א ט"ו) כותב שמותר גם להחרים מעצמנו ולדפוק על דלתות של משפחות גויים, כדי לבקש מהם שיתרמו לבניית בית הכנסת, אך צריך להיזהר שלא לקבל מהם תרומות בעבור צדקה לעניים, כי נפסק להלכה שלא לוקחים תרומות מהגויים לצורך צדקה לעניים. השולחן ערוך והפוסקים מזהירים שכשמקבלים תרומה מגוי לבניית בתי כנסת, צריך לשמוע ממנו בבירור שהוא נותן את הכסף לפי רצון היהודים, כדי שלא יתרום את תרומתו ויחשוב בליבו שהוא תורם את הכסף לעבודה זרה.

אם עד כה דיברנו על קבלת תרומות לבניית והרחבת בית כנסת מגויים, הרי שישנם האוסרים ליטול תרומות להקמת בית כנסת ממחללי שבת בפרהסיא וממומר להכעיס באחד מהעבירות שבתורה. הגר"י בלוי זצ"ל דן בנושא בספרו צדקה ומשפט ומביא על כך את דברי הפוסקים שדנו בענין, כאשר האחרונים שהקילו בדבר כתבו שיש להימנע מלכתוב את שמו בשלט הנדחה וכדומה. הגאון מטשעבין זצ"ל (בשו"ת דובר מישרים ח"ג סימן צ"ה) דן האם מותר לקבל תרומה ממחלל שבת שהוא עצמו רחוק מקיום התורה, אך ברצונו לתרום כסף לבית הכנסת לעילוי נשמת אביו, שהיה יהודי ירא שמים, והוא כותב שיכול הוא לתרום להקמת תלמוד תורה, וזה קל יותר מקבלת תרומה ממנו לצורך בניית בית כנסת. ואולם הוא מביא שה"חכמת אדם" מתיר לקבל ממנו כסף לבניית בית כנסת. למעשה כתב הגאון מטשעבין זצ"ל שהטוב ביותר הוא שיבקשו מהתורם שייזכה את הכסף לאביו, כאשר כאן הוא דן האם אפשר לזכות כסף ורכוש לאדם שנפטר. ואולם הוא כותב שאם אדם שכזה תורם כסף לבניית בית כנסת, כדי להשקיט את מצפונו ולחשוב שבכך הוא מתקן את חטאיו וביכולתו להמשיך ולחלל שבת, אזי יש לדון האם לקחת את תרומתו.

תנופת הבנייה וההרחבה של היכלי התפילה והתורה בכל ארצנו הקדושה, מחייבת את כולנו. הבה ונקדיש מאמצים לשכלל ולפאר, לבנות ולהרחיב, את מקדשי המעט, והקב"ה ישמע לכל תפילותינו, באהבה וברצון.

יהודה ויוסף

/ הרב יעקב הלוי פילבר

כשביקש יצחק אבינו לירד למצרים נתגלה אליו הקב"ה ואמר לו: "אל תרד מצרימה, שכון בארץ אשר אומר אליך", באמירה "שכון בארץ" למדו במדרש (ב"ר סד) שהוטלו על יצחק שתי משימות בארץ ישראל: "שכון בארץ - עשה שכונה בארץ ישראל, הוי נוטע, הוי זורע, הוי נציב. דבר אחר: שכון בארץ - שכן את השכינה בארץ". מהאמירה הזו הבין יצחק שהוטלו עליו שתי משימות בארץ ישראל, האחת גשמית־חומרית והאחת רוחנית, משימות הדורשות שני סוגי כישרונות הרחוקים זה מזה, שקשה למצוא אותם באדם אחד. ועל כן הבין יצחק שבשביל להגשים את שתי המשימות הללו נתן לו הקב"ה שני בנים השונים זה מזה מן הקצה אל הקצה, בעלי תכונות הפוכות, אחד איש יודע ציד איש שדה, והאחד איש תם יושב אהלים, שהאחד יעסוק בישובה הגשמי של הארץ, יבנה שכונות, ייטע עצים וכדומה, והשני הספון באוהלה של תורה הוא שישכן את השכינה בארץ. ורק אחרי שהתברר לו שהברכה שהתכוון לברך את עשו, שהיא כולה בתחום החומר בלבד: שפע כלכלי (מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש) ועוצמה שלטונית (יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים), והברכה שנאמרה ליצחק ברוח הקודש הנה הוא רואה שהיא נמסרה מן השמים ליעקב ולא לעשו, מאז הבין יצחק ששתי המשימות: בנין הארץ והשכנת השכינה, שתיהן תעשנה על ידי יעקב בלבד, ואילו עשו אינו שייך כלל למשימות של בית אברהם. אלא שמחשבתו הראשונה של יצחק, של הפרדה בין החומר והרוח, לא היתה מופרכת לגמרי, גם אם הוא הבין לבסוף שאין בעם ישראל הפרדה בין החומר לרוח, והעם בכללו חייב לעסוק במשולב גם בזה וגם בזה, אבל בסופו של דבר למעשה נתחלקו שתי המשימות הללו לשני שבטים, שבט יהודה ושבט יוסף.

במאמרו "המספד בירושלים" מסביר הראי"ה שכמו האדם הפרטי שהקב"ה יצר אותו בגוף ונשמה, ובמקביל נטע בו כוחות כפולים, האחד הדואג לשמר את קיום הגוף על מכונו ולשכללו ולפתחו, והשני המחזק את כח הנשמה, לעדנה ולשכללה. ואם גם למראית עין נראים שני הכוחות הללו כמנוגדים זה לזה, הרי תכלית השלמות היא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי עם נשמה בריאה וחזקה ומשוכללת, "נשמה בריאה בגוף בריא", שהתכלית היא שהנשמה בכוחה האדיר תמשוך אחריה את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים, ובעזרת שניהם יגשים האדם בחייו את חפץ ה' בעולמו. ומוסיף שם הראי"ה שכדוגמת האדם הפרטי כך גם בכנסת־ישראל יצר הקב"ה את שני הכוחות הללו, האחד מקביל לערך הגוף האנושי, הכח הפועל לשכלול האומה במעמדה החומרי, והשני הכח לשכלול רוחניותה של האומה, וגם כאן הכח החומרי צריך להיות טפל לכח הרוחני, להיות הבסיס והתשתית לכל התכניות הרוחניות הגדולות והקדושות שביעודו של עם ישראל, להיות עם קדוש לה' אלקי ישראל, גוי אחד בארץ לאור גויים.

להגשמת מטרה כפולה זו הוכנו באומה כבר משחר ימיה שני הכוחות הללו, בשבטים יוסף ויהודה, שבט יהודה הופקד להיות האחראי לרוחניותה של האומה ועל שבט יוסף הוטל להיות הדואג לצד הגשמי שלה. על כן היה יוסף המשביר אשר שלח אותו אלוקים לפליטה גדולה להחיות עם רב, אשר החיה את יעקב ובניו במצרים בחומר "לחם לפי הטף". וכך יהושע בן נון משבט אפרים, הכובש הגדול שהנחיל את הארץ לשבטי ישראל, ואחריו ירבעם בן נבט שעליו נאמר: "והאיש ירבעם גיבור חיל, וירא שלמה את הנער כי עושה מלאכה הוא, ויפקד אותו לסבל בית יוסף" (מלכים א, יא כח). ואילו יהודה מייצג את הצד הרוחני ככתוב: "היתה יהודה לקדשו", ולכן לפני שירדו למצרים שולח יעקב את יהודה להורות (בראשית מו כח) ואמרו במדרש (ב"ר): "להתקין לו בית ועד, שיהא מורה בו דברי תורה ושיהיו השבטים לומדים בו". וזהו תפקיד מלכות בית דוד לאורך כל תולדות האומה עד שתמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

שו"ת חורף
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שואל יוסף חיים א. מבני ברק: בחלק מהסידורים מודפס 'פסוקים לשמות אנשים' שיש איזה מנהג וסגולה לומר לפני סיום תפילת שמונה עשרה פסוק מהתנ"ך שמתחיל באות הראשונה של השם ומסתיים באות האחרונה של השם, וראיתי שיש אנשים שמאוד מקפידים על כך, ושאלתי היא, הנה השם שלי הוא 'יוסף חיים' ואני מסופק אם אני צריך לומר שני פסוקים כי יש לי שני שמות או רק פסוק אחד? כמו כן אודה לרב אם יוכל לבאר את העניין שיש באמירת פסוק זה ולמה זה מועיל ומה מקורו.

תשובה: הנה מנהג זה לומר פסוק המתאים לשם בסיום תפילת שמונה עשרה - קודם 'יהיו לרצון' שבסוף 'אלוקי נצור' - מוזכר בפוסקים[א] ומקורו טהור, ובקיצור השל"ה[ב] מצאנו בסגולת מנהג זה דברים נשגבים, והוא כי אמירת הפסוק המתאים לשם בכל יום סגולה היא לזכור את שמו לעתיד לבוא, והרשעים אשר אינם יודעים שמם מכים אותם במכות אכזריות ומי שאומר בכל חייו פסוק המתאים לשמו אינו שוכח שמו לעתיד לבוא וינצל מזה. ויש שכתבו[ג] שמסורת זו (לומר הפסוק המתאים לשם בכל יום) היא מסורת קיימת מאז אצל צדיקי הדורות.

והמשנה ברורה למרות שלא הביא מנהג זה בספרו 'המשנה ברורה'[ד] מכל מקום הביאו בספר 'שמירת הלשון' חלק ב' סוף פרק ז' בהג"ה שלעתיד לבוא מרב פחד וחרדה מאימת הדין, כששואלים אותו לשמו, שוכח ואינו יודע מה להשיב, ועל ידי אמירת הפסוק המתאים בכל יום יזכור את שמו ליום הדין, ועיין שם מה שמבאר בזה.

ובאשר לשאלתך שיש לך שני שמות ומסופק אתה אם צריך אתה לומר שני פסוקים או פסוק אחד, הנה בינותי וחיפשתי בספרים ולא מצאתי מדברים אודות שאלה זו, ואמרתי אולי הניחו לי מן השמים מקום להתגדר בו ואומר את מה שנראה לענ"ד לעניות דעתי.

הנה מצינו שבפוסקים[ח] דנו האם שני שמות שיש לאדם אחד, האם זה נחשב שיש לו שם אחד ארוך, או שיש לו שני שמות וכל שם עומד בפני עצמו.

ויש לומר בחקירה זו כמה וכמה נפקותות הלכתיות:

א) בהלכות כתיבת גט אישה מבואר שיש לכתוב את השם בשורה אחת ואי אפשר לכתוב חצי שם של המגרש למשל בשורה אחת ולהשלים את חציו השני של השם בשורה הבאה, ואם כן כשיש לבעל המגרש שני שמות או לאישה המתגרשת, יש לדון האם אפשר לכתוב את שני השמות בשורות שונות, ודבר זה תלוי אם שני שמות זה שם אחד ארוך או שני שמות[ט].

ב) בהלכות קידושין[י] מבואר שאם אדם אומר לאישה הרי את מקודשת לי על מנת ששמי יוסף ונמצא ששמו יוסף ושמעון הרי זו מקודשת, והנה אם נאמר שאדם שקוראים לו 'יוסף שמעון' הפשט הוא שיש לו שני שמות, שם אחד יוסף ושם השני שמעון, אם כן מובן מדוע הקידושין תופסים שהרי התנאי התקיים שאכן שמו יוסף אלא שיש לו עוד שם - שמעון[יא], אבל אם נאמר שמי שקוראים לו 'יוסף שמעון' הפשט הוא שיש לו שם אחד ארוך אם כן מדוע היא מקודשת, הרי לא קוראים לו יוסף כלל ולא התקיים התנאי? ונצטרך לבאר הלכה זו שהכוונה שנמצא שקוראים לו פעמים יוסף ופעמים שמעון אבל לא שיש לו שני שמות בבת אחת[יב].

ג) עוד יש להעיר מה הדין אדם שקוראים לו 'יוסף שמעון' ובכתובה שלו כתבו בטעות 'שמעון יוסף' האם נאמר שטעות זו פוסלת את הכתובה או לא, והנה אם שני שמות זה שם אחד ארוך הרי בוודאי שהכתובה פסולה, והרי זה כמו חתן שקוראים לו **גד** וכתבו את שמו בכתובה - **דג**, אמנם אם שני שמות זה שני שמות נפרדים יש לצדד לומר שמכיוון שכתבו את שני שמותיו, ורק שינו את הסדר - אין זה מעכב[יג].

ד) עוד מצינו בהורים שרוצים לקרוא את בנם על שם הסבא ז"ל (או הי"ו כפי שנהוג אצל עדות המזרח לקרוא על שמו בעודו בחיים) ולסבא קראו 'זלמן' וההורים רוצים לקרוא לבנם בשני שמות שם אחד זלמן על שם הסבא ועוד שם נוסף שאותו ההורים בוחרים, האם מקיימים בכך את מעלת קריאת 'על שם', שהנה אם שני שמות זה שם אחד ארוך, יש לומר שלא קראו על שם כלל, אך אם שני שמות זה שני שמות נפרדים יש לומר ששם אחד אכן קראו על שם הסבא, והבן[יד].

ה) האם יכולים הורים לקרוא לבן אחד 'יוסף חיים' ולבן אחר 'יוסף שמעון'? הרי בוודאי שהורים לא יקראו לשני בנים באותו שם[טו], והנה אם שני שמות זה שם אחד ארוך אם כן אין זה אותו שם כלל וכלל וכמו דן ודניאל, אבל אם שני שמות זה שני שמות נפרדים, אז יש מקום לומר שלא יוכלו לעשות כן[טז] (ואמנם אין זה מוכרח שגם אם שני שמות הוי שני שמות נפרדים יש לומר שאפשר לעשות כן שסו"ס אפשר להבדיל ביניהם בשם השני[יז]).

ו) עוד נפקא מינה לעניין צוואת רבי יהודה החסיד שלא ישא אדם אישה ששמה כשם אמו, שאם יש לאחת מהן שם נוסף יש לומר שאין להן אותו שם אם שני שמות נחשב כשם אחד ארוך[יח].

ומעתה ניתן לומר שבחקירה זו תלויה גם שאלתך, האם לומר שני פסוקים או פסוק אחד, שאם שני שמות זה שם אחד ארוך אם כן עליך לומר רק פסוק אחד שהאות הראשונה שלו היא האות 'י' והאות האחרונה שבו היא האות מ', אך אם שני שמות זה שני שמות נפרדים עליך לומר לכאורה שני פסוקים כי יש לך שני שמות, פסוק אחד שמתחיל באות 'י' ומסתיים באות פ' ופסוק שני שמתחיל באות ח' ומסתיים באות מ', ואם בא לצאת ידי כל הדעות יאמר שלושה פסוקים, פסוק אחד עבור יוסף, פסוק נוסף עבור חיים, ופסוק נוסף עבור יוסף חיים[יט].

והנה בקיצור השל"ה מובא שאם שמו מוזכר בפסוק מסוים די שיאמר פסוק זה ואינו צריך לחפש פסוק המתחיל באות הראשונה של שמו ומסתיים באות האחרונה של שמו, ולכן מי שיש לו שני שמות ומוצא פסוק ששני השמות מוזכרים באותו פסוק[יז] יוכל לומר פסוק זה ודי לו בזה, אולם לא מצאתי פסוק שכתוב גם יוסף וגם חיים, ולכן עצה זו לא מועילה לנידונך.

לאחר כתבי כל זאת מצאתי בספר 'שיח תפילה'[יח] שמתייחס לשאלה זו, וכתב בשם אביו זצ"ל שמי שיש שלו שני שמות עליו לומר שני פסוקים, פסוק לכל שם, וכן בספר החיים הנקרא סגולות ישראל לרבי שבתי ליפשיץ כתב שאם יש לו ב' שמות יאמר שני פסוקים והנלענ"ד כתבתי.

א - אליהו רבא סימן קכ"ג ס"ק ג' (ומביאו בשם ספר 'ב"י' ואינו בבית יוסף ועיין בקובץ תורני זכור לאברהם תשנ"ז-ח' שכתב מזה הרב יחיאל בוים שיש לפתוח ראשי תיבות אלו - ברש"י ישן, והכוונה להוספות שברש"י על מיכה המובא לקמן, שלא ידעו המחברים שאינו מרש"י עצמו וקראו לזה רש"י ישן) קיצור שו"ע סימן י"ח סעיף ט"ו, ובהוספות שברש"י על מיכה (ו' ט') שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנום'. וע"ע פסקי תשובות סימן קכ"ג אות ד' ובהערות שם.

ב - תיקון חיבוט הקבר.

ג - שערי הלכה ומנהג סימן ע"ג.

ד - ובספר 'שיח תפילה' שער ו' סימן ה' אות ז' ביאר השמטת המ"ב עפ"י מש"כ בנו של החפץ חיים בתולדות אביו המובאים בס' מכתבי הח"ח (ח"א עמ' כ"ז) וז"ל: מר אבא לא הרבה להביא מילי דחסידותא החיבורו (וסמך על הבאר היטב ושערי תשובה שמובא בדבריהם כמה מילי דחסידותא בנגלה ובנסתר) רק עיקרי הדין ע"פ חכמי הש"ס, ע"כ. והוסיף: 'וזהו כנראה אחד מהסיבות שטרח להדפיס את הבאר היטב ושערי תשובה ביחד עם ספרו משנה ברורה'.

ה - עיין במ"מ שיובאו לקמן.

ו - עיין מ"מ לזה בשו"ת דברי יציב אה"ע סימן י' אות ה' ונפ"מ גם אם כתב בגט למי שקוראים יוסף שמעון, יוסף דמתקרי שמעון, כמבואר שם.

ז - שו"ע אבן העזר סימן ל"ח סעיף ל"ג.

ח - כך הביו השואל בשו"ת חתם סופר אבן העזר (חלק ד') סימן י"ח.

ט - כך ביאר החת"ס שם. ונפ"מ מתוך כך היא למח' הנו"ב (תניינא אה"ע קי"ט) והבית שמואל (שו"ע אה"ע סימן קכ"ט ס"ק כ"ד) למי שקוראים לו משה יהודה ומכונה משה ליב (כי שם יהודה וליב מתחלפים) האם לכתוב את שמו בגט 'משה יהודה המכונה ליב' (כך נקט הבית שמואל) או משה יהודה המכונה משה ליב (כך נקט הנו"ב) כמבואר בחת"ס שם.

י - עיין בשו"ת דברי יציב אה"ע סימן י' אות ה'.

יא - בספר 'איילת השחר' למרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א (במדבר ל"ב) מביא שהחזו"א הוכיח מהפסוקים שם (...ויקרא אתהן חות יאיר... ויקרא לה **נבח** בשמו) שכשמוסיפים לשם שם נוסף הרי זה כבר שם אחר (ולכן רק אצל נבח כתוב ויקרא לה נבח בשמו משא"כ אצל יאיר שקרא למקום חות יאיר) אמנם אומרים בשם החזו"א שאע"פ שאין זה נחשב קריאה 'בשמו' מ"מ מזכרת והשפעה יש גם בכה"ג, ונפ"מ מכל הנ"ל אם אפשר לתת לתינוק שני שמות ע"ש שני בני אדם שלדעת החזו"א הרי זה שם חדש, אך עיין בשו"ת אבני ישפה יו"ד סימן קצ"ו ענף ג' שמשמע מספר זוכרת הברית שנוהגים לתת ב' שמות ע"ש שני בני אדם ועיין גם ב"ים של שלמה' לגיטין פרק ד' סימן כ"ו מה שהביא מעשה מזקנו הר"ר מנחם ציון שהיה לו בן ושם אבי היה מהר"ר מאיר ושם חמיו מהר"ר אורי, והיו בני הזוג מחולקים אם לקרוא ע"ש אבי האב או אבי האם, ולבסוף קראהו 'שניאור' כלומר שני אור, ובשו"ת חתם סופר שם הוכיח מכאן שלא נהגו פעם לקרוא בשני שמות בשעת לידה שא"כ למה לא קראו לו 'מאיר אורי'? (בחת"ס כתב 'מאיר יאיר' ולכאי' הוא טעות) ומשמע מדברי שניתן לקרוא בשני שמות ע"ש שני בני אדם, ואולי יש לדחות ששמה שבלא"ה נטו לשם חדש 'שניאור' מדוע לא קראו מאיר אורי, אבל היכא שרוצים ממש מעלת 'בשמו' יודה החת"ס, שיש לקרוא רק באותו שם ממש מבלי להוסיף ומבלי לגרוע. ואגב זכרי דברי החת"ס אלו שלפנים מישראל לא נוהגים לקרוא בשני שמות בבת אחת וחדשים מקרוב באו ולא מצינו בכל השמות שבתנ"ך ובש"ס ובפוסקים שיקרא אחד בבת אחת בשני שמות ביחד עכת"ד, הנה גם הנו"ב כתב כעין זה (נו"ב תנייא או"ח קי"ג) 'ואני לחולשת זכרוני אינני זוכר בשום מקום בש"ס שום תנא או אמורא שהיה נזכר בשני שמות ושניהם שם העצם...', ויש רבות מה להעיר על דבריהם ואכמ"ל, רק זאת אומר שהנה התוס' בכתובות צ"ח ע"ב ויומא מ"ו ע"ב וחולין קי"ב ע"א מביאים שאלה מאת ר' יעקב ישראל שהיה אחד מבעלי התוס', ובשלמא על הנו"ב אינו קשה כי ציין רק לתקופת הש"ס, אבל החת"ס שכתב שגם בתקופת הפוסקים לא היה מי שיקראו

לו בשני שמות בבת אחת מא"ל? ובשו"ת דברי יציב אה"ע סימן ק' מביא שמצא בספר הישר לר"ת סימן תרל"ב שרבינו תם הוסיף לו את השם ישראל ומתחילה נקרא רק יעקב, ואולי מחמת חולי הוסיף לו שם כמבואר ברמ"א ביו"ד סימן רל"ה, ותורת אמת היתה בפיהו של מרן החת"ס זי"ע.

יב - אע"פ שלא מצינו איסור מפורש על זה, מ"מ לא מצאנו דבר כזה במקורות שהורים קראו לשני ילדיהם באותו שם, ומזה לבד ניתן להבין שא"א לעשות כן, ואולי הטעם משום שלא יוכלו אח"כ לכתוב שמו בשטרות שהרי גם הוא וגם אחיו הם יוסף בן שמעון בן לוי מאותה עיר, עם אותו שם משפחה וי"ע (ואין להביא ראיה ממה שמצינו בבבא מציעא ס"ו ע"ב שלרב חסדא היו שני בנים באותו שם - 'מר' ולאחד קראו מר ינוקא ולשני קראו מר קשישא [עיין רש"י כתובות פ"ט ע"ב ותוס' ב"ב ז' ע"ב] שאדרבה משם ראיה להיפך שמשום כך הוצרכו לקרוא להם בתארי כינוי ינוקא וקשישא. שו"מ מ"מ לענין זה [האם אפשר לקרוא לשני ילדים באותו שם] בפניני הלכה לבבא מציעא שם בש"ס הוצאת מתיבתא עי"ש)

יג - ובדידי הוה עובדא, כשבירך אותנו הקב"ה בברכה המשולשת בלידת שלישיית בנות בשעטו"מ לפני למעלה משנה, קראנו לבת הראשונה 'רבקה' ע"ש סבתי מרת רבקה הכרמי ע"ה, ולבת השנייה קראנו 'אסתר בילא' ע"ש סבתה של רעייתי תחי' מרת אסתר בילא גלצר ע"ה, ולבת השלישית רצינו לקרוא ע"ש הרבנית קנייבסקי ע"ה, אולם לרבנית ע"ה קראו בת שבע אסתר, ולבת השנייה כבר קראנו 'אסתר בילא' והנה אם שני שמות זה שם אחד ארוך הרי שאין מניעה להשתמש פעמיים באותו שם לשתי בנות כשלפחות לאחת מהן יש שם נוסף, אך אם זה שני שמות נפרדים י"ל שאין לעשות כן, ובלא"ה דבר זה יראה מוזר בעיני הבריות, ומאידך לקרוא לבת השלישית רק 'בת שבע' לפי מה שהתבאר לעיל אין בזה את המעלה של קריאה 'בשמה' לדעת החזו"א דלקמן, אך מכיוון שגם לדעת החזו"א יש בכך 'מזכרת והשפעה' - ובהתייעצות עם מו"ר הגרש"א שטרן שליט"א - קראנו לבת השלישית 'בת שבע' ע"ש הרבנית ע"ה. ולאחר זמן סיפרתי כל זאת למו"ר הגר"א וייס שליט"א ושח לי שהוא תלמיד של ה'דברי יציב' והוא (ה'דברי יציב') היה מחלק שמות ומוסיף שמות וקורא לתינוק בשני שמות ע"ש בני אדם, וכעת מצאתי בשו"ת דברי יציב אה"ע סימן י' שמביא בשם כק"ז ה'דברי חיים' לפקפק על כך ששני שמות נחשבים שם אחד ארוך, ושם דן לענין צוואת רבי יהודה החסיד שלא לשאת אישה ששמה כשם אמו, והדברים מכוונים.

יד - ודבר זה תלוי בטעמים השונים מדוע א"א לקרוא לשני בנים באותו שם עיין במ"מ המצויינים לעיל בהערה 12.

טו - עיין בזה בשו"ת דברי יציב אה"ע סימן י'.

טז - אמנם זאת נראה שאם משתמש בעיקר רק בשמו הראשון (יוסף) ולא משתמש בשמו השני (חיים) אלא רק כשעולה לתורה וכדומה, יש לומר שמספיק לו לומר שני פסוקים, פסוק אחד לשם יוסף ופסוק אחד לשם יוסף חיים (מתחיל בי' ומסתיים במ')

יז - וכגון מי שקוראים לו 'ראובן שמעון' יוכל לומר את הפסוק בבראשית ל"ה כ"ג (בני לאה בכור יעקב ראובן ושמעון וכו') או מ"ח ה' (...כראובן ושמעון יהיו לי)

יח - לרב יהודה טשנזר שליט"א מאופקים.

סיפור לשבת

והארי נכנע לפניו

המעשה ארע בימי הסולטאן עבד אל מג'יד מלך טורקיה. רבי אברהם גלאנטי זצ"ל, שהיה מגדולי הדור והמקובלים בזמן האר"י, והיה גר בירושלים עם חכמים נוספים ויחדיו למדו בישיבה. השנה ההיא הייתה שנת בצורת, ויוקר השערים האמיר ביותר. קופת הישיבה הייתה ריקה, ועל החכמים ובני משפחותיהם ריחפה סכנת רעב וכליה. החכמים גמרו אומר לשלוח שד"ר לחו"ל, כדי לאסוף כספים להצלת עניי העיר וחכמיה. הפילו גורל את מי ישלחו לשד"ר, והגורל נפל על רבי אברהם גלאנטי זצ"ל. רבי אברהם קיבל עליו הדין, ארז את חפציו, לקח צידה לדרך וירד ליפו, שם עלה על אוניה הנוסעת לקושטא שבטורקיה. האוניה הגיעה לקושטא ביום ג' אחה"צ. כל נוסעי האוניה הסתכלו מעל סיפון האוניה, וראו כיצד כל אנשי העיר בורחים מבוהלים, ושוטרים מזויינים רצים בבהלה לכל עבר. כל העם עלו על הגגות וצעקו. הדבר הטיל פחד על נוסעי האוניה, ורב החובל לא רצה להתקרב אל החוף. רבי אברהם ניגש לרב החובל וביקש להורידו ליבשה, כי הוא מקווה בע"ה להציל את המצב. בהתחלה, בלחץ הקהל ומרוב פחדו, סרב רב החובל, ולא רצה להוריד את רבי אברהם לחוף, אך רבי אברהם אמר לרב החובל שיידע כי הדבר כרוך בהצלת נפשות. רב החובל ראה את רבי אברהם נשוא פנים ומדבר בביטחון גמור, נשמע אליו, והורידו לחוף בסירה קטנה. ויהי כאשר דרכו רגליו של רבי אברהם על החוף, צעקו עליו השוטרים: "זקן! זקן! ברח מכאן מהרי!" אמר רבי אברהם לשוטרים: "אל תפחדו, אני אתפשם!" וכך היה המקרה : באותו יום ברחו מבית המלך שני אריות, ונכנסו לרחובות העיר, וכולם החלו לברוח מפניהם, ורבי אברהם ראה איך אחד האריות עומד לשבור דלת אחת, ולהתפרץ פנימה. תיכף ניגש אליו רבי אברהם ותפסו באוזנו, והארי נכנע לפניו, והיה הארי מהלך אחריו כטלה, וכולם היו מסתכלים עליו מהגגות, ומתפלאים איך יהודי זקן סוחב אחריו את הארי כטלה. רבי אברהם המשיך ללכת עד שהגיע למקום שהיה עומד שם האריה השני, ויתפסהו, וייקח את שניהם לבית המלך. ויבקש רבי אברהם שיראו לו את בית המלך, כי לא היה יודע את הבית מאחר והוא זר במדינה, וגם השוטרים לא היו מתקרבים אליו, יען כי פחדו מהאריות, ורק מרחוק הדריכו אותו כיצד להגיע אל בית המלך. השולטאן עבד אל מג'יד ומשנהו היו עומדים על הגג מסתכלים בדאגה על העיר, ופתאום הבחינו בזקן היהודי הסוחב את שני האריות. ויתפלאו על כך מאוד. וכאשר הגיע רבי אברהם לבית המלך, רמזו לו מהגג שיכניסם במצודת הברזלים שלהם, ויסגרם במצודות. אח"כ ציווה המלך להביא לפניו את הזקן שהביא האריות, ובבוא רבי אברהם לפני המלך קמו השרים והמלך לפניו, ועשו לו כבוד גדול והושיבוהו ליד המלך. וישאלהו המלך: מי אתה ומאין באת? אז סיפר רבי אברהם למלך שבא מירושלים כשד"ר כי הקופה ריקה והאנשים גוועים ברעב. וישאלהו המלך: מאין יש לך גבורה כזו לקחת בידיך שני אריות? א"ל: אדוני המלך, אין לי שום גבורה. אדרבה, הינך רואה שהנני זקן וחלוש, אלא מאחר שאני שומר על קדושתי, לכן איני פוחד משום בריה!. אז הבין המלך שאיש קדוש לפניו, וצווה מיד לתת לרבי אברהם מתנה הגונה - שלא צריך היה עוד לאסוף כספים, ונסע חזרה לירושלים, והביא אליה את הברכה. זו הזכות שהצילה את רבי אברהם, והתקיים בו "מאריות גברו" ("מוסר חכמים" מרבי יצחק שרים (אור דניאל / הרב חנניה צ'ולק, יו"ר "עזר מציון").

שביבים / שאול שיף

נכסי ארץ ישראל / הרב תומר אנגלסמן

פרעה מזרז את אחי יוסף לרדת ולהתיישב במצריים. הוא מציע להם את כל טוב ארץ מצריים ומייעץ שלא להתעכב בהבאת רכוש מארץ ישראל כי יש מספיק במצריים: "ועינכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא".

למרות זאת יעקב טורח ומביא אתו את כל הרכוש מארץ ישראל: "ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ כנען".

מדוע יעקב עושה זאת? וכי יעקב לא מסתפק בעושר שיקבל במצריים? התופעה של התעכבות בגלל כסף ורכוש מזכירה את לוט שיתמהמה בשביל כסף ורכוש.

ניתן להבין את הדברים לאור דברי רש"י על המילים: "אשר רכשו בארץ כנען", שמסביר שאת הרכוש שהרוויח יעקב אצל לבן בחו"ל נתן לעשו במקום חלקו בנחלת שדה מערת המכפלה, במחשבה שנכסי חוץ לארץ אינן נחוצים לו!. לעומת זאת, את הרכוש שרכש בארץ ישראל לקח אתו יעקב למצריים.

מהו ההבדל בין נכסים של חו"ל לנכסים של ארץ ישראל?

הרמב"ן מסביר בהרחבה שהקב"ה משגיח על כל יושבי תבל וזן ומפרנס אותם. אמנם יש הבדל בין השגחתו בחו"ל שהיא על ידי שליחים, מלאכים הממונים על כל ארץ וארץ, לעומת השגחתו בארץ ישראל המנוהלת על ידי הקב"ה בצורה ישירה.

יעקב אבינו שאת חלק מנכסיו הרוויח בחו"ל, ידע שבוודאי בהשגחתו של הקב"ה ובעזרתו עשה כל זאת, אבל היה זה בצורה עקיפה, דרך המלאך השולט על פדן ארם. יעקב סבר שאין בכך עבודת ה' בטהרתה, כיוון שהשפע האלוקי עובר דרך מלאכים ממונים. לכן יעקב מאס ברכוש שהגיע אליו בדרך זו. הוא רצה רכוש נקי וטהור מהתערבות מלאכים. לכן, הרכוש שהרוויח בארץ ישראל, בהשגחתו הישירה של הקב"ה, היה חביב עליו והוא לא היה מוכן לוותר אפילו על חלק קטן ממנו בירידתו למצרים.

❊❊❊

מקובל מהאריז"ל שבשבת, בארץ ישראל, השכינה יורדת גם על הדומם, שהם העפר והאבנים.

ומסופר על הרב הקדוש רבי חיים מצ'רנוביץ זי"ע (מחבר ספר "באר מים חיים" ו"סידורו של שבת" וכו') כשנכנסה שבת, הרגיש אור גדול ונורא מאוד, עד שכל השבת היה בשמחה עצומה ורקד עד בלי די, מרוב שהרגיש את קדושת השבת. פעם אחת התאכסן אצלו יהודי מארץ ישראל, ואמר לו: מה לכם לגור פה בחוץ לארץ? תבואו לארץ ישראל ותראו ששמה גם האבנים מאירות בשבת כמו יהלומים! וכששמע זאת הצדיק הקדוש זי"ע נכנס אל הרבנית ואמר לה: החלטתי לעבור לגור בארץ ישראל, וכן עשה ובא לגור בעיר צפת. וכשהגיעה שבת היה גם כן שמח, אבל הייתה לו חלישות הדעת שהוא לא רואה שהאבנים מאירות כמו יהלומים כמו שאמר לו היהודי מארץ ישראל, וכך עברו כמה חודשים שהייתה לו חלישות הדעת גדולה. ויהי היום והנה פגש את היהודי שאמר לו דבר זה, ושאל אותו: למה רימיתני? הלא איני רואה שהאבנים של ארץ ישראל מאירות בשבת כיהלומים? ענה לו היהודי מארץ ישראל: על זה צריכים זכייה מיוחדת! כיון ששמע את זה הצדיק הקדוש זי"ע אזי סגר את עצמו למשך זמן רב בחדרו והתפלל אל הקדוש ברוך הוא שיזכה לראות את אור האין סוף ברוך הוא המתלבש בשבת גם בדומם, עד שזכה לזה, והיה בכל שבת שש ושמח הרבה יותר ממה שהיה בחוץ לארץ, כי אמר שבארץ ישראל בשבת הולכים על יהלומים ולא על אבנים, כי זכה למדרגות כאלו עד שבאמת ראה את הרוחניות בתוך הדומם.

"ויאמר יוסף... אני יוסף"

מדוע לא זיהו האחים את יוסף עד כה?

התשובה לכך נמצאת בגמרא האומרת (מגילה כח ע"א): "אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע".

על המהרי"ל דיסקין, "השרף מבריסק", העלילו פעם המשכילים עלילת שווא, שכביכול, שלח ידו בכסף שהופקד אצלו, והתלוננו במשטרה שהוא גנב. כתוצאה מתלונה זו, הושלך הרב לכלא ונשקפה סכנה לחייו. השתדלנים מקרב הציבור החרדי השיגו עבורו את העורך דין הגדול ביותר ברוסיה, איגור בוראק, שהיה יהודי חילוני. עורך הדין בא אל הרב לכלא לדבר עימו אודות קו ההגנה שיינקט במשפטו. בעת הפגישה, ישב המהרי"ל כשפניו כלפי מטה, בלי להביט בפני עורך הדין, וכך ענה לשאלותיו.

בסוף הפגישה שאל עורך הדין: "כבוד הרב, מדוע אינך מסתכל עלי?" ענה הרב בפשטות: "כי אסור להסתכל בפני אדם רשע"!

הגיע המשפט. התביעה הציגה את כתב האישום, ואז נעמד עורך דינו של המהרי"ל ואמר כך: "כבוד השופט! ברצוני לתאר לך מיהו הנאשם. הוא הרי יודע היטב שחייו תלויים בי, ואף על פי כן בפגישתו עימי לא הסתכל עלי, כי על פי צווי תורתו אסור לו להסתכל בפני אדם רשע. אמור לי אתה, כבוד השופט, הייתכן שאדם כזה הוא גנב?" ואכן השופט קיבל את הטענה וזיכה את המהרי"ל מכל אשמה.

סיפור דומה אירע עם ה"חפץ חיים" זצ"ל. בעת מלחמת העולם הראשונה העלילו על תלמיד ישיבתו שהוא מרגל וביקשו לגזור עליו גזר דין מוות. בא, ה"חפץ חיים" להעיד עליו עדות אופי, שבחור טוב הוא ואינו מרגל.

לפני שנעמד ה"חפץ חיים" להעיד, אמר עורך הדין של הבחור כי ברצונו להקדים ולספר סיפור על ה"חפץ חיים", שידע השופט במי מדובר:

פעם, כששהה בתחנת הרכבת, גנב לו מישהו את המעיל, והוא רץ אחרי הגנב וצעק לעברו: "אני מוחל לך, אני מוחל לך, שלא תיכשל, חלילה, בעוון גניבה!.." ניתן אפוא להבין מכאן, כמה צדיק הוא אדם זה!

"ואתה מאמין לסיפור הזה, הא?!" שאל השופט את עורך הדין.

"אינני יודע אם להאמין או לא להאמין", ענה העו"ד, "אך זה ברור שעלי ועליך לא מספרים סיפור כזה"...

מעתה יבואר מה שהקשינו אודות האחים אשר לא הכירו את יוסף, סבורים היו שמדובר במושל מצרי, רשע מרושע, אשר כבר הספיקו לטעום את "נחת זרועו" בצרות הצרורות שהביא עליהם, ומשום כך

הם נמנעו מלהביט בפניו.

אמנם ראייה בעלמא מותרת במקרה כזה, אך מאחר ופרצופו של יוסף השתנה בגלל הזקן שגדל, הם התקשו לזהות אותו בראייה כזו, ורק כאשר אמר להם "אני יוסף" הם הביטו בו וזיהו אותו.

"וייפול על צווארי בנימין אחיו ויבך"

וברש"י הק': שניהם בכו. בנימין בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ויוסף בכה על בית המקדש שעתיד להיות בחלקו של בנימין.

והדבר תמוה מאוד, מדוע בכה יוסף על חורבן חלקו של בנימין, ובנימין בכה על חלקו של יוסף, הרי מן הדין היה שיוסף יבכה על חלקו ובנימין יבכה על חלקו. אלא הביאור הוא, שיש לנו כאן לימוד גדול, שכל אדם צריך להצטער ולבכות על אסון הפוקד את חברו, יותר משהוא מצטער על אסונו שלו, ואפי' שמקבל באהבה את אסונו שלו, אבל של אחרים - אסור לו לקבל באהבה. לכך בכה יוסף על חלקו של בנימין ובנימין על חלקו של יוסף.(רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע)

"והיה כראותו כי אין הנער ומת"

אל הרבי מקוצק זיע"א בא אחד מחסידיו, יהודי זקן, והתאונן בפניו כי הוא חי בדחקות גדולה ובניו אשר הוא מוסר נפשו עליהם, והם בעלי פרנסה אינם דואגים לו ואינם תומכים בו ואינם חסים עליו. ומה הפלא? - אמר לו הרבי מקוצק, רמז לזה אנו מוצאים בתורה, כשיוסף עיכב את בנימין התחנן לפניו יהודה שיחוס על שיבתו של יעקב ככתוב "והיה בראותו כי הנער ומת". נשאלת השאלה הרי בנימין השאיר בבית עשרה בנים ולמה לא ביקש יהודה שיחוס על בניו שימותו מצער אביהם שאיננו, סימן שההורים מצטערים יותר על ייסורי בניהם מאשר הבנים על ייסורי ההורים.

(אהל מועד / מתוך סיפורים ויקוטים נפלאים)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il